

O dědickém právu v osnově všeobecného občanského zákona.

Žádná instituce právní nesouvisí úzeji se životem lidským a na žádné nelze lépe pozorovati tisíciletý vývoj lidské kultury jako na právu dědickém.

Od dob, kdy člověk ještě se bál mrtvého těla a dával mu do hrobu vše, čeho zesnulý intimně užíval, až k okkupaci předmětů mrtvého bez jakéhokoliv zasahování společnosti lidské neb jejich orgánů, až k myšlence římského »zachování hodnot« zůstavitelových, uplynula staletí, ne-li tisíciletí.

Okkupace ustoupila v zájmu veřejného pořádku ingerenci státu, jenž svými orgány dle pevných zákonných pravidel zjišťuje dědice, jim ze své vlastní moci pozůstatelní majetek odevzdává a svůj podíl si vybírá.

Tyto důležité úkony nemají rázu policejního, nýbrž jsou podmínkou spořádané lidské společnosti, jichž se nemůže a priori vzdáti ani stát komunisticky ustavený a řízený, a to alespoň při věcech movitých. Tato zásada zachování hodnot zůstavitelových pro jeho nejbližší příbuzné jest mocnou vzpruhou pro veškeré lidské podnikání a jest také základem lidského pokroku.

Dědické právo v osnově nového občanského zákona Republiky Československé ponechává si neztenčené tyto základní zásady: zachování hodnot a odevzdání jich státními orgány z moci státu oprávněným dědicům.

Přes to návrh našeho zákona mechanicky nepřejímá staré dědické právo rakouské a neuzavírá se moderním myšlenkám o moci státu a jeho vlivu na sféru osobní svobody jednotlivcovy: tak přechází od aristokratického práva dědického při svěřenístvích k demokratickému — pro všechny občany platnému, nově řeší otázku dědického práva manželů, čímž uznává význam spořádaného a trvalého manželského svazku pro lidskou společnost, nově upravuje volnost pořizovací u těch, kdož trpí jakoukoliv duševní poruchou atd.

V jednotlivostech však lze provést ještě další některé více méně podstatné změny, které na celkovou strukturu tohoto elaborátu vlivu by neměly a směřovaly by tyto »retuše« k zdokonalení díla, jež svojí uceleností a propracováním jeví se jako dílo vynikající.

§ 540. — Mezi příčinami nezpůsobilosti dědití jest uveden zločin spáchaný proti zůstaviteli. Široké původní znění obč. zákona rak., jež mezi důvody nezpůsobilosti počítalo také přečin a přestupek, odstranila III. novela. Při dnešním uvolnění mravů, jež se neprávem výhradně dává na vrub poslední válce, nastupuje tento důvod dosti často. Aby se výhnulo všem nejasnostem, mělo by toto ustanovení zníti takto: »Kdo se proti zůstaviteli, jeho choti, statku, dětem neb rodičům dopustil zločinu.«

Tímto zněním bude vyloučen výklad, že se snad jedná pouze o osobu zůstavitele v nejužším slova smyslu a nikoliv také o širší sféru, kam osobnost zůstavitele zasahuje.

§ 547. — Zásady tohoto předpisu odpovídají přesně § 797, že se totiž nikdo nesmí svémocně dědictví ujmouti, to jest bez soudního odevzdání. Ve znění § 797 bylo by však radno učiniti tuto změnu: »Nikdo nesmí se dědictví svémocně ujmouti a to z pravidla bez soudního ode-

vzdání.« Slovo »ujmouti«, užitě v § 547., vystihuje přesně pojem, a stejné myšlenky v zákoně nutno vždy vyjádřiti stejnými slovy. Slova »z pravidla bez soudního odevzdání« poukazují na jinou možnost ujetí se dědictví bez soudního odevzdání totiž právoplatným rozsudkem dle § 823.

Ve spojení s tím nutno dáti výraz z á s a dě soudního odevzdání dědictví v § 547 takto:

»Vzhledem k dědictví představuje dědic zůstavitele teprv tehdy, jakmile se dědictví soudním odevzdáním ujal.«

Tímto zněním zdůrazní se konstitutivní význam soudního odevzdání na rozdíl do pouhé dědické přihlášky a jejího soudního přijetí. Má se tedy zde přihláška dědická k soudnímu odevzdání tak, jako žaloba k rozsudku.

§ 567. — Ustanovení o možnosti důkazu, že choromyslný zůstavitel pořídil in lucido intervallo, jest zbytečné a již staré znění bylo příčinou častých neplodných sporů. V celé kapitole o poslední vůli jedná se o to, aby zůstavitelova vůle jasně, bez nátlaku a při úplně zdravém rozumu byla projevena. Zákon stanoví pravidla, jejichž splnění skýtá soudu jistoty, že poslední vůle vznikla dle předpisů zákona. Nelze schvalovati, když zákon ponechává možnost zadních dvířek pro uniknutí z jasných ustanovení § 566 a 568. Doporučuji proto § 567 škrtnouti a výminek in lucido intervallo nepřipouštěti.

V § 568 a 569 navrhuji za slovy »jen ústně veřejně« citovati § 70 a násl. notářského řádu, aby bylo zdůrazněno, že formou pro poslední pořizení člověka, vnučeně zbaveného svéprávnosti, jediné přípustnou jest »zápis« (dříve protokol) a nikoliv snad notářský spis. Při zápisu (protokolu), jež má právní charakter vysvědčení (Zeugnis), vystupuje osvědčující orgán ze své passivity a jeví se jako strážce z á k o n i t é h o vzniku projevu poslední vůle; zjištěním určitých okolností sám osvědčující orgán může projev učiniti de iure neplatným, může totiž zjistiť v zápise takové okolnosti, za nichž platná poslední vůle podle § 565 vzniknouti ani nemohla. Notářský spis proto pro tuto formu se nehodí a nesmí ho proto býti v případě § 568 a 569 použito.

§§ 578 a 579. — Holografní poslední pořizení jest bez odporu nejlepší způsob pořizovací pro země s vyspělou kulturou. Testator může bez svědků, kteří mnohdy tajemství jim svěřené porušují, sám dobře si vše bez vlivu vnějších momentů rozvážiti, a dovede-li testament řádně uložit, pak jistě bude jeho poslední vůle svatou. Jistě i zde možno míti obavy před falsem, ale nebezpečí to jest možné při každé soukromé listině a přeci právní řády připouštějí.

Totéž však nelze říci o testamentu allografním. Proto také novější zákonodárství (francouzské, německé a švýcarské) jej odstranilo. V těchto zemích lze testovati holografně aneb veřejně (ve Francii pouze před notářem). Praxe ukazuje, že testament allografní jest stálým semeništěm sporů, jejichž výsledky jsou pouze ohromné soudní výlohy. Zákonodárství rakouské, uznávajíc vady tohoto pořizovacího způsobu sice zůstilo třetí novelou formality pro platnost tohoto pořizení potřebné, ale tím množství neplatných posledních pořizení a spory o ně jen rozmnožilo. K jakým důsledkům vede přísný formalismus § 579 v úpravě novelované, že svědkové musí se »výslovně podepsati »jako svědkové«, ukázalo několik let praxe. Podepíše-li se na př. svědek svým jménem a přijmením a připojí-li místo slova »svědek« — »starosta«,

neb »starosta obce«, je poslední pořízení neplatné, ač jinak poslední vůle vznikla zákonem předepsaným způsobem a vyjadřuje přesně zůstavitelovu vůli. Poslední pořízení allografní přímo svádí k tomu, aby zejména in articulo mortis předpisy § 565 byly perhorreskovány.

Všem těmto úskalím v zájmu občanstva a v zájmu právní bezpečnosti lze se vyhnouti odstraněním tohoto způsobu pořizování. Vysoké dnešní kultura našeho obyvatelstva jistě tento krok plně by odůvodnila. Negramotných občanů podle statistiky jest nepatrné procento a těm je možno testovati buď ústně neb veřejně. Zmenšení počtu forem právních jednání jest v zájmu právní bezpečnosti kautelární jurisdixie. Tuto snahu, po zavedení menšího počtu forem vidíme nejlépe v doplňcích, které byly připojeny III. novelou k § 883 v nynějších §§ 884, 885 a 886. Bezforemnost občanského zákona rak. dožila se během jednoho století omezení jistě jeho redaktory nečekanáho.

Náš návrh sice nově řeší otázku podpisu svědků ustanovením, »že svědkové podepsati se musí s doložkou, která poukazuje na jejich posláni svědků«, ale ani tímto zněním nejsou dány záruky, že »obsah spisu odpovídá skutečně vůli zůstavitelově a že nebude nesrovnalostí mezi skutečnou vůlí zůstavitele a spisem«. (Stubenrauch.)

S návrhem zrušení § 579 souvisí návrh, aby stejně byly odstraněny předpisy §§ 580 a 581; komplikovanost těchto předpisů jest tak značná, že jejich znalost nelze předpokládati u sebe inteligentnějšího laika. Při dnešní síti komunikační lze jistě snadno před nejbližším soudem neb notářem bezpečně pořizovati, ev. v nutných případech poříditi ústně podle § 585.

Kdyby snad úplně odstranění předpisů § 579—586 zdálo se příliš radikálním, pak by se doporučovalo platnost těchto posledních pořízeních omeziti na jeden rok ode dne vzniku počítaje. Tímto předpisem by se občanstvo, upozornilo na výmínečnost podobné formy a ono staralo by se jistě včas a nikoliv teprv »když je dušička na jazyku« o úpravu majetkových poměrů pro případ smrti. Jest s podivem, že v některých krajích Čech udržuje se mezi lidem právní přesvědčení, že podobné poslední vůle musí býti po roce obnoveny.

Kdyby předpisy o allografním testamentu byly odstraněny, pak by způsob tohoto pořizování platil dále pro případy, kdy je v dalších ustanoveních dovolena úleva v pořizování zejména při epidemiích, v domech isolačních atd.

§ 690. Poslední větu nutno doplniti takto: »Nechce-li pozůstalosti sám spravovati, musí žádati za ustanovení opatrovníka. Neučiní-li tak, ustanoví opatrovníka soud«. Nastanou jistě v praxi případy, že přihlášený dědic, přesvědčiv se o marné naději na hmotný prospěch z pozůstalosti, přestane se starati vůbec o pozůstalost. Ukáže-li se proti němu donucovací prostředky slabými, zakročí soud a z moci úřední imenuje opatrovníka.

§ 714. Lépe zachovati dikci § 713 a doplniti začátek § 714 slovem »platným«, poněvadž jedině platným dovětkem právě tak jako platnou pozdější závěti, zrušují se starší odkazy, ať už byly ustanoveny v závěti nebo v dovětku jenom potud, pokud s tímto platným dovětkem jsou v odporu.

§ 757 a 758. — Zákonné právo dědické pozůstalého manžela.

Zde systematicky dalo by se zařaditi přesně vymezené právo na podíl z pozůstalostního majetku »družky

života«; zařazení toto nevybočilo by jistě z rámce dovolených »retuší« a vzal by se ohled na tento v životě dosti častý případ. Zákony o požitcích válečných invalidů, o pensijním a úrazovém pojištění uznávají faktický poměr mezi družkou života a mužem jako »poměr právní«. Tyto zákony staví za určitých předpokladů družku života na roveň manželce v těchto případech, a organizace veřejno-právní — stát — zabezpečuje družce života stejné požitky jako manželce. Prostým pomíjením tohoto společného života muže a ženy v soukromém právu občanském — konkubinátu — se světa neodstraníme a jest úkolem vyšší sociální spravedlnosti raději přímo upravití zákonem nárok družky zůstavitelova života proti pozůstalosti mužově, než dovoliti, aby ex lege ihned po úmrtí mužově vyhozena byla beze prostředků ze společné domácnosti příbuznými, kteří nejen že o zůstavitele se nestarali, ale mnohdy měli jen pro něho slova opovržení. Nedá se popříti, že správné řešení této otázky není snadným. Jest jistě nutno jako podmínky tohoto zákonného nároku na pozůstalost stanoviti toto:

1. družka života ve smyslu práva dědického nesmí míti charakteru placené osoby služebné (hospodyně);

2. družka života musí vlastní prací a vedením domácnosti tak jako manželka pečovati o udržení a rozmnožení mužova majetku a starati se o spokojený domácí život;

3. družka života má právo na pozůstalost jen tenkrát, trvá-li její poměr s mužem nejméně rok před samou smrtí. Rozřešení této otázky jest zejména důležité pro ten případ, když z tohoto spojení vzešly dítka.

Podle toho lze mezi § 758 a 759 vsunouti ustanovení toto:

»Družce života, která se zůstavitelem nejméně rok před jeho smrtí sdílela společnou domácnost a která není v námezdním poměru k zůstaviteli, přísluší jakožto zákonný přednostní odkaz ze společné domácnosti to, co jest nutné k její vlastní potřebě a kromě toho nárok na jednorozhodnou výživu z pozůstalostního majetku tenkrát, pečovala-li o domácnost a rozmnožení majetku tak jako manželka.

§ 766 a 796. Nelze uznati správným, že osnova činí rozdíl mezi vdovcem a vdovou, poskytujíc většího a rozsáhlejšího práva na povinný podíl vdově než vdovci. Při dnešním směru jak zákonodárství veřejného tak soukromého, jež sleduje cíle, učiniti před zákonem obě pohlaví sobě rovnými, nelze všeobecně považovati vdovce za stranu »sociálně a hospodářsky silnější« a jest lépe neztencně i v tomto ohledu zachovati v platnosti základní zásadu dědického práva vyjádřenou v předpisu § 732, jež nečiní rozdílu mezi pohlavími. Ustanovení § 766 nevyhovuje však ani obecnému (lidovému) právnímu citění, jsouc příliš rozsáhlé a lidu nesympatické, a pokud se týče doživotního práva užívacího k předmětům, které by náležely vdově podle § 758 prakticky téměř neproveditelné. Totéž platí o stejném právu užívacím vyhrazeném vdovci v § 796. Užívací práva, jež bývala vyhrazena pozůstalému manželce neb manželce v původním znění § 757 ob. zák. obč. v praxi působila značných obtíží a většinou byla odstraňována dohodou dědiců tím způsobem, že dostal pozůstalý manžel neb manželka buď určitou kvótu z pozůstalostního majetku, neb určitý předmět a na venkově pak naturální výměnek. Právem proto bylo toto užívání III. novelou odstraněno a pozůstalému manželce neb manželce dána dědická kvóta ze zákona podle § 756.

Z důvodů praktických a z důvodu právního citění

lidového doporučuje se i pro nepominutelné právo dědické pozůstalého manžela neb manželky ponechat v platnosti zásadní předpis § 765, podle něhož jako povinný díl určuje se pro vdovce i vdovu polovina toho, co by jim připadlo při posloupnosti podle zákona, a za každých podmínek ponechat vdovci neb vdově ve vlastnictví ty předměty patřící k manželské domácnosti, které jsou nutny k vlastní potřebě. Tímto zněním bude také vdovci neb vdově zachováno právo na byt, v němž se zůstavitelem dosud bydleli. Znění § 766 by bylo toto:

»Vdovci neb vdově určuje se jako povinný díl jedna polovina toho, co by připadlo jí neb jemu při posloupnosti podle zákona. Vedle toho má vdovec neb vdova, žijící ve společné domácnosti se zůstavitelem nepominutelný nárok na ty movitosti patřící k manželské domácnosti, které jsou nutny k vlastní potřebě«.

V praxi rozhodnutí o tom, kterých předmětů se tento předpis týká, nepůsobí více obtíží a pravidelně jsou strany s výrokem projednávajícího soudce spokojeny. V důsledku toho opadl by celý § 796.

Na konec budiž poukázáno k anomálii, jakou se nám jeví zákon ze dne 7. srpna 1906 čís. 68 říš. zák., jenž jedná o zvláštní posloupnosti v selské statky velikosti střední.

Jako přednost osnovy vytkl jsem na počátku, že odstraněním předpisů platných pro statky svěřenské jest patrný přechod od práva dědického aristokratického k dědickému právu demokratickému, jež platí pro všechny občany bez rozdílu ať bohaté či ty, kteří neoplývají příliš pozemskými statky.

Uvedený zákon v praxi neměl těch účinků, jakých zákonodárce očekával a jest často a to právem obcházen. Zákonem tím drobení statků se nezabránilo, poněvadž tlak poměrů hospodářských i finančních jest silnější, nežli podobné předpisy, které selhávají při hospodářské katastrofě jednotlivcově. Podobné předpisy hodily se do dob, kdy pohyb obyvatelstva a pohyb majetkový byl minimální a úvěrové hospodářství nevyvinuté. Dnes však znamenají podobné předpisy jednak nedůstojné omezování rolnického stavu ve volné dispozici majetkové a jednak uzavírání tohoto stavu oproti stavům jiným, jehož v zájmu sociální spravedlnosti a moderních názorů na majetek nemovitý doporučiti nelze.

Jest proto nutno prohlásiti v úvodním zákoně, že pozbývají platnosti zvláštní zákony vydané o dědické posloupnosti ve statky velikosti střední, poněvadž dědické právo osnovou navržené platí ex nunc pro všecky občany bez výjimky, pokud snad pozdějšími zákony Republikou vydanými změny připuštěny nebyly.

Notář Dr. KOTĚRA:

K praxi pro § 21. dopl. nov. z r. 1915.

Jedná se v zásadě o případy, kde majetek nemovitý dědictvím neb neúplatným jednáním mezi živými přechází na nového majitele, při čemž se pro osobu třetí neb odstupitele vyhrazuje právo užívací, požívací, na rentu neb jiné opětuující se plnění.

Až do vydání poplatkové novely (cís. nař. z 15. září 1915 č. 278 ř. z.) byly pro vyměření poplatků darovacích směrodatny předpisy § 58 popl. z.

Tyto se řídily těmito zásadami:

a) Poplatku smí se podrobiti toliko plná hodnota věnovaného majetku, tedy nikdy více.

b) Poplatek se rozdělí tak, že zpoplatní se hodnota pro osobu třetí vyhrazeného práva separátně, zbytek celkové hodnoty se zpoplatní jako dar ve prospěch nabyvatele substance. Tento druhý poplatek mohl býti posečkán až do zániku vyhrazeného práva.

Již tehdy snažily se popl. úřady o nejširší výklad pro zvýšení poplatků, nejvyšší správní soud důsledně trval na tom, že se nesmí zpoplatniti nikdy více, než plná hodnota celé věci. Vždy rozlišuje od substituce fideikomissární, kde nastává dvojitý nápad a také dvojitý zpoplatnění.

Ovšem i v případě fid. subst. jeví se nespravedlivost ve zpoplatnění, protože institut dostává skutečně jen právo požívací, a teprve substitut plnou hodnotu majetkovou, měl by tedy institut platit jen z hodnoty svého práva.

Tento stav měl býti upraven a sjednocen § 21 popl. nov. a sice podle těchto zásad:

a) Přechází-li poprvé pro případ smrti nemovitost, která se postihuje, neb jest již stížena uvedenými právy, má se poplatek darovací vyměřiti ihned z hodnoty zmenšené o cenu práva toho; hodnota tohoto práva, nebyla-li již dříve zpoplatněna, podrobí se samostatně poplatku darovacímu.

b) Prvý poplatek darovací neb dědický může ale býti také poshověn až do zániku vyhrazeného práva. V tomto případě, a jedině v tomto případě podrobí se pak při zániku břemene poplatku celý objekt, tedy platí poplatník vedle poplatku posečkaného i poplatek z obohacení, které nastalo zánikem obtížení.

c) Zásady tyto mají platiti i pro neúplatné převody mezi živými, (§ 38) při čemž se přihlíží nejen k právům vyhrazeným pro osobu třetí, nýbrž i pro odstupitele.

d) Převádí-li se majetek takovému podruhé, tedy se z uda proprietas neplatí nic, teprve po zániku břemene se platí poplatek poshověný a mimo to poplatek z nastalého obohacení.

Motivem těchto ustanovení jest zásada, že se má zachytiti každé obohacení. Když tedy nabyvatel věci, který pro ni žádnou oběť neposkytl, ani dosud žádný poplatek neplatil, se ujme věci po zániku břemene, jeví se nutným jemu uložiti poplatek tak, jakoby přejímal věc nezatíženou. Pak-li se jemu vyměří poplatek ihned, tedy bez poshovění, uloží se mu oběť majetková, nutno k ní přihlížeti, a jemu poskytnouti tu výhodu, že platí jen z čisté hodnoty nápadem nabyté.

Spravedlivo jest to ovšem toliko u práv užívacích a požívacích, která ukládají nabyvateli substance jen povinnost trpění. Při rentách a opětujících se plněních jest nabyvatel povinnen konati plnění často dosti obtížná, poskytovat rentu, výživu, dávky naturální, na které téměř nikdy nestačí nemovitost, a které vyčerpávají pomalu její hodnotu. Proto se na takováto břemena uvedené zásady nehodí, při odpadnutí břemene jest hodnota skoro vždy vyčerpána, a měla by poplatkem z obohacení se stíhati hodnota jen tehdy, když vyčerpána není ne ale celá hodnota věci.

Praxe však vytvořila stav, který jest zvláště pro vrstvy hospodářsky slabé, při nichž uvedená břemena nejčastěji se vyskytují, nesnesitelným:

I. Shora uvedené posečkání vyložila tak, že jest to